

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

อันเนื่องกับทางไท

Due to the Thai Way

ปฐมพงศ์ บุชาบุตร ผู้วิจารณ์หนังสือ¹

Pathompong Buchabutara¹

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม¹

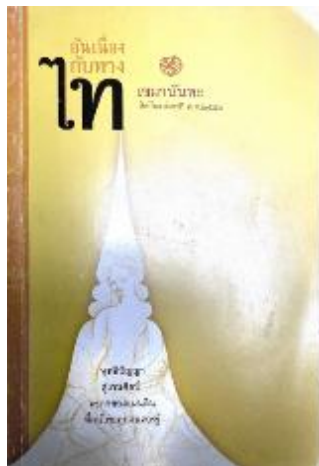
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

The Doctoral degree of Buddhism in Buddhist Art, Graduate School,¹

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

E-mail: Pathompong.butara@gmail.com¹

ได้รับบทความ: 23 มิถุนายน 2567; แก้ไขบทความ: 15 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 28 ธันวาคม 2567

ผู้เขียน : โกวิท อเนกชัย (เขมานันทะ)

ออกแบบปก/รูปเล่ม : ไซดีวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์

พิสูจน์อักษร : นฤมล นพรัตน์

สำนักพิมพ์ : สถาบันวิจิตรศิลป์ มูลนิธิวิจิตรศิลป์

ปีที่พิมพ์ : กันยายน 2554 (พิมพ์ครั้งที่ 2)

จำนวนหน้า : 240 หน้า

จำนวน : 2,000 เล่ม

จัดจำหน่าย : บริษัทอมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์ จำกัด

บทนำ

หนังสือที่น่าสนใจมีชื่อว่า “อันเนื่องกับทางไท” เขียนโดย เขมานันทะ (นามปากกา) ชื่อจริง นายโกวิท อเนกชัย หนังสือเล่มนี้มีเนื้อหาทั้งหมด 9 บท เป็นการรวบรวมบทความและบทบรรยายในสถานที่ต่าง ๆ ของผู้เขียน โดยโครงสร้างของหนังสือแบ่งออกเป็น 9 หัวข้อใหญ่ ได้แก่ 1) อันเนื่องกับทางไท 2) ข้อพินิจต่อสุนทรียภาพและศิลปะ 3) ตะวันออก-ตะวันตก 1 4) ตะวันออก-ตะวันตก 2 5) ข้อเสนอแนะบางประการต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ 6) จากสมุดอุทิศ 7) ระเบียบความงามในพุทธประวัติ 8) สัมภาษณ์และมี และ 9) มรดกแห่งวัฒนธรรม-มิติใหม่บนจอเดิมของหนังสือ ตะลุง นายโกวิท อเนกชัย เป็นเจ้าของนามปากกามากมายได้แก่ เขมานันทะ รุ่งอรุณ ณ สนธยานันท์โพธิ์ กาลวิงก์ และมุนีนันทะ เกิดเมื่อ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2481 ตำบลบ้านท่าครุ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา จบปริญญาตรีจากคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2508 หลังจากจบ

การศึกษาได้เข้าอุปสมบทกับท่านพุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขพลาราม ขณะอยู่ในสมณะเพศได้สร้างสรรค์ผลงานทางพุทธศิลป์ไว้มากมายทั้งรูปแบบงานวรรณกรรม บทกวี บทความ บทวิจารณ์ และงานจิตรกรรม เป็นต้น นายโกวิท อเนกชัย ได้ยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ประจำปี พ.ศ. 2550 ต่อมาได้เสียชีวิตเมื่อวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2562 สิริอายุ 81 ปี

เนื้อหาที่น่าสนใจในหนังสือเล่มนี้ปรากฏอยู่ในหัวข้อบรรยายเรื่อง ตะวันตก-ตะวันออก และข้อเสนอแนะบางประการต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยเป็นการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องสุนทรียภาพที่ปรากฏในงานศิลปะของชาวตะวันตกกับงานศิลปะของชาวตะวันออก เพื่อเสนอแนวความคิด คติความเชื่อ การแสดงออกทางศิลปะของคนในอดีต และนำเสนอวิธีการคิด กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ ส่วนบทความเรื่องระเบียบความงามในพุทธประติมา เกิดขึ้นในงานสัมมนาระหว่างชาติ ณ กรุงเทพฯ เนื้อหาอธิบายถึงแนวคิดคติความเชื่อของนายช่างผู้สร้างสรรค์พุทธประติมาเพื่อให้เป็นที่สักการะบูชา กล่าวได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้นเสมือนเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน มีการอธิบายถึงแง่มุมทางจิตวิญญาณของนายช่างผู้สร้างสรรค์งานพุทธประติมาในอดีตอย่างละเอียดลึกซึ้ง

ความสำคัญของหนังสืออันเนื่องกับทางไทเล่มนี้จะเกี่ยวข้องกับทัศนะของศิลปินที่เป็นอิสระจากแนวความคิดทฤษฎีของนักปรัชญาชาวตะวันตก ซึ่งมีการวิพากษ์วิจารณ์เพื่อแสดงให้เห็นว่าการสร้างสรรค์งานของศิลปะทางตะวันออกมิได้ด้อยไปกว่าศิลปะทางตะวันตกเลย แต่งานศิลปะนั้นมีความแตกต่างกันทางความเชื่อ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่ก่อเกิดความศรัทธาต่อสิ่งที่ตั้งถามขึ้นภายในใจนำไปสู่การสร้างสรรค์งานศิลปะขึ้นมาด้วยความหลากหลายที่แตกต่างกันตามวัฒนธรรม งานศิลปะของทั้งชาวตะวันตกและชาวตะวันออกนั้นจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเลย โดยประเด็นที่กล่าวมานี้ยังไม่ปรากฏพบผู้ใดเขียนวิจารณ์ได้อย่างลึกซึ้งเท่าหนังสือเล่มนี้ มีการแยกให้เห็นถึงประเด็นการสร้างงานศิลปะในอดีตอย่างชัดเจน และลงลึกถึงจิตวิญญาณของศิลปินผู้สร้างสรรค์งานศิลปะ ฉะนั้นแล้วการนำหนังสืออันเนื่องกับทางไทมาวิจารณ์จึงมีความสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับศิลปินหรือผู้ที่สนใจในงานศิลปะเป็นอย่างยิ่ง

เนื้อหา

หนังสือเรื่อง “อันเนื่องกับทางไท” ประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งเป็น 9 บท ดังนี้

บทที่ 1 อันเนื่องกับทางไท มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานศิลปะของไทยในสมัยอดีต อันเกิดจากแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นที่ตั้ง โดยมีแนวคิดว่าการสร้างงานศิลปะนั้นเป็นบุญ กิริยาวัตถุ เป็นมรรควิธี เป็นจริยธรรม อยู่ภายใต้ความรู้แจ้ง และเป็นอันหนึ่งเดียวกันกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันจิตรกรรมไทยมักถูกมองว่าไม่มีปริทรรศ์ ไม่มีความลึก ไม่มีกายวิภาค ภาพวาดดูแบน และไม่มีแสงตกกระทบ เป็นต้น ซึ่งแนวคิดพวกนี้เป็นทัศนวิจารณ์ของชาวตะวันตกทั้งสิ้น แต่แท้จริงแล้วการแสดงออกของศิลปกรรมไทยส่วนใหญ่นั้นเป็นลักษณะการแสดงออกทางจิตวิญญาณอยู่บนพื้นฐานของการภาวนาเห็นสภาวะธรรมตามเป็นจริง (เขมานันทะ, 2554: 11-30)

บทที่ 2 ข้อพินิจต่อสุนทรียภาพและศิลปะ มีเนื้อหาเกี่ยวกับสุนทรียภาพ คำว่า สุนทรียภาพนี้เป็นคำที่บ่งบอกถึงความรู้สึกในเรื่องของนามธรรม เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับความคิดเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก เป็นการประสานกลมกลืนกันระหว่างเหตุผลกับอารมณ์ ซึ่งสุนทรียภาพนี้เป็นสิ่งที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ผู้เขียนมีทัศนะว่าในปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาศิลปะวิทยาการมากมาย แต่ก็ยังมีข้อที่สุดของความตระหนักรู้ในเรื่องสุนทรียภาพ การศึกษาในระบบนั้นเต็มไปด้วยความหื่นกระหาย ความทะเยอทะยานอยากในชื่อเสียง ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข เมื่อสำเร็จการศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ แล้วก็มักตกเป็นเหยื่อของโลกธรรมที่มากด้วยอัตตาตัวตน ฉะนั้นแล้วสถาบันจึงมีอาจสร้างศิลปินที่ประกอบด้วยญาณและมนัสได้ (เขมานันทะ, 2554: 31-50)

บทที่ 3 ตะวันออก - ตะวันตก 1 มีเนื้อหาเกี่ยวกับสุนทรียภาพของนักปราชญ์ นักคิด นักเขียน และศิลปินต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดทางตะวันตกกล่าวว่อารยธรรมเป็นเรื่องของเมืองเติบโตจากภายในกำแพง ส่วนแนวคิดทางตะวันออกกล่าวว่อารยธรรมที่เติบโตจากป่ามีพระพุทธเจ้า เป็นต้น พระองค์ทรงตรัสรู้ในป่ามีเพียงหญ้าคาเป็นที่รองนั่ง แต่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบความรู้สูงสุดโดยไม่พึ่งโบสถ์ วิหาร หรือเสื่อรองนั่งใด เห็นได้ว่าแนวคิดรากฐานอารยธรรมทางตะวันตกนั้นทำให้ศิลปินและนักวิทยาศาสตร์เกิดความอหังการเพราะเขาเชื่อว่าสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ แต่แนวคิดรากฐานอารยธรรมทางตะวันออกนั้นเป็นไปในรูปแบบของนักพรต รักษาเนื้อรักษาศัว ทำสมาธิภาวนาเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะ ซึ่งแท้จริงแล้วนี่คือการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงโลกุตระธรรม (เขมานันทะ, 2554: 51-86)

บทที่ 4 ตะวันออก - ตะวันตก 2 ผู้เขียนแสดงทัศนะที่สัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับอารยธรรมของมนุษย์ว่า เมื่อใดที่วัฒนธรรมหรืออารยธรรมถูกทิ้งห่างจากพื้นเพดั้งเดิมไปไกล เมื่อนั้นศิลปะจะเปราะบางลงแล้วค่อย ๆ กลายเป็นศิลปะเพื่อการประดับตกแต่งขึ้นไปทีละน้อย จากความจริงที่ว่าอารยธรรมตะวันตกเกิดขึ้นภายใต้กำแพงเมืองก่อให้เกิดการรวมศูนย์ขึ้น จากนั้นปัญหาต่าง ๆ มันก็สะสมขึ้นมาภายในเมือง ระบบเมืองจะต้องมีการสัมพันธ์กับคนจำนวนมากแต่มีสามารถสัมผัสใจกันไม่ได้แม้แต่คนเดียว เมื่อมีความเจริญทางความคิดที่หลากหลาย ความคิดที่แตกต่างกันนั้นจะทำให้เกิดค่านิยมความเป็นตัวของตัวเอง (เขมานันทะ, 2554: 87-140)

บทที่ 5 ข้อเสนอแนะบางประการต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ ผู้เขียนมีทัศนคติเกี่ยวกับปัญหาของศิลปะร่วมสมัย ตัวอย่างเช่น ศิลปะที่ยิ่งใหญ่อย่าง Renaissance ซึ่งเป็นยุคฟื้นฟูวิทยาการได้เสื่อมอทธิพลลงเพราะได้ลอกเลียนศิลปะแบบ Classic จนความคิดที่ตื้นตัน แต่ก็ไม่นานศิลปะได้ปรับเปลี่ยนแปลงเรื่อย ๆ จนเกิดยุค Modern ขึ้นมา ไม่เพียงแต่องานจิตรกรรมเท่านั้นรวมไปถึงงานวรรณกรรมด้วย แต่สุดท้ายศิลปะยุค Modern ก็เสื่อมความนิยมไปตามยุคสมัย ปัญหาของศิลปะอาจกล่าวได้ว่า ถ้าอะไรที่เป็นปัญหาต่อการใช้ชีวิตร่วมสมัย สิ่งนั้นก็ย่อมส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการสร้างสรรค์งานศิลปะ นั่นแหละคือปัญหาของศิลปะในทุกยุคสมัย (เขมานันทะ, 2554: 141-164)

บทที่ 6 จากสมุดอนุทิน ในบทนี้เป็นการรวบรวมสมุดจดบันทึกสั้น ๆ มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์ถึงแนวคิดตะวันตก-ตะวันออก และแนวคิดการสร้างงานศิลปะของคนสมัยก่อนกับคนสมัยใหม่ เป็นการแสดงทัศนะให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปะที่แท้จริง ซึ่งศิลปะและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สะท้อนปัญญาอันสูงส่งของมนุษย์มีเหตุ มีผล และมีความงาม (เขมานันทะ, 2554: 165-196)

บทที่ 7 ระเบียบความงามในพุทธประติมา ทศนะของผู้เขียนเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในสมัยแรกที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดจากชาวกรีก ซึ่งมองพระพุทธรูปเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์จึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นมา จนเกิดสกุลช่างขึ้นมากมาย การสื่ออารมณ์สุนทรีย์ภาพในพุทธประติมาของสกุลช่างสมัยคุปตะที่แสดงออกให้เห็นถึงเอกภาพที่กลมกลืนกับความหลุดพ้น เห็นความพยายามของนายช่างที่ใช้รูปกายมนุษย์เพื่อแสดงออกให้เห็นถึงสภาวะของตถาคต พุทธประติมาในยุคสมัยแรกนั้นจึงรับรู้ได้ถึงการบรรลุสุนทรีย์ภาพเชิงโลกุตระในงานศิลปะอย่างแท้จริง (เขมานันทะ, 2554: 197-222)

บทที่ 8 สัมการบารมี ทศนะของผู้เขียนเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งเป็นแนวความคิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์กับต้นไม้ เป็นการสะท้อนมิติที่ลุ่มลึก สัมการบารมียังหมายถึงการสะสมบารมีเพื่อเข้าถึงพระนิพพาน คำว่า “สัมภาระ” หรือ “ภารา” เปรียบกับคำว่า “โบโร” คือ “โบโรบุโด” หรือ “ภาราภูธร” หมายถึง ภูเขาแห่งการสั่งสมบารมี เป็นสัญลักษณ์ของพระโพธิญาณ เมื่อความเชื่อนี้ถูกกลืนหายไปการทำลายล้างจึงเกิดขึ้น เพราะมนุษย์คิดว่าชาติหน้าไม่มี ดีชั่วไม่มี เมื่อเกิดความโกรธก็มักจัดการตามอารมณ์ ด้วยเหตุนี้ทำให้ความเชื่อเรื่องสัมการบารมีปลูกฝังความเชื่อให้มนุษย์มีเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกันเอง และสัตว์ รวมถึงธรรมชาติทั้งหลายด้วย (เขมานันทะ, 2554: 223-232)

บทที่ 9 มุรุษแห่งวัฒนธรรม-มิติใหม่บนจอเดิมของหนังตะลุง ทศนะของผู้เขียนในเรื่องหนังตะลุงและมโนราห์ กล่าวว่า เป็นศิลปะที่สะท้อนภูมิปัญญาของคนใต้ในแถบประเทศไทยถึงบาทลี ปรากฏเป็นงานศิลปะในรูปแบบนาฏลักษณ์ ดนตรี กลอนกานท์ จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ถูกนำเสนอออกมาในกระแสวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องความลี้ลับของภูตผีวิญญาณ เจ้าป่า เจ้าเขา ที่มีกะบันดาลโทษต่อคนถ่อย อนุเคราะห์แต่ผู้ทรงธรรม ปลูกจิตสำนึกความดีงาม และสร้างกรรมสุจริตให้เกิดขึ้นในตัวมนุษย์ทั้งหลาย (เขมานันทะ, 2554: 233-239)

บทที่	ประเด็นสำคัญ
1	การสร้างงานศิลปะเป็นบุญกิริยาวัตถุ เป็นมรรควิถี เป็นจริยธรรม อยู่ภายใต้ความรู้แจ้ง และเป็นอันหนึ่งเดียวกันกับปรัชญาทางพระพุทธศาสนา
2	สุนทรีย์ภาพนี้เป็นคำที่บ่งบอกถึงความรู้สึกในเรื่องราวของนามธรรม เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับความคิดเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึก
3	แนวคิดทางตะวันตกกล่าวว่าอารยธรรมเป็นเรื่องของเมืองเติบโตจากภายในกำแพง ส่วนแนวคิดทางตะวันออกกล่าวว่าอารยธรรมที่เติบโตจากป่ามีพระพุทธรูปเป็นต้น
4	เมื่อวัฒนธรรมถูกทิ้งห่างจากพื้นเพดั้งเดิมไปไกล เมื่อนั้นศิลปะจะเปราะบางลง แล้วค่อย ๆ กลายเป็นศิลปะเพื่อการประดับตกแต่ง
5	ปัญหาของศิลปะร่วมสมัย คือ ปัญหาต่อการใช้ชีวิตร่วมสมัย จะทำให้อะไรนั้นส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการสร้างสรรค์งานศิลปะ นี่คือการสาเหตุของปัญหาในงานศิลปะทุกยุคสมัย
6	ศิลปะและวัฒนธรรมในอดีตเป็นสิ่งที่สะท้อนปัญญาอันสูงส่งของมนุษย์ มีเหตุ มีผล และมีความงามในผลงานนั้น
7	การสื่ออารมณ์สุนทรีย์ภาพในงานพุทธประติมากรรมของสกุลช่างสมัยคุปตะ แสดงออกมา

	ให้เห็นถึงเอกภาพที่กลมกลืนกันกับความหลุดพ้น
8	แนวคิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์กับต้นไม้เป็นการสะท้อนมิติที่ลุ่มลึก ความเชื่อเรื่องสัมภาระบารมีจักทำให้มนุษย์มีเมตตาต่อกัน
9	ตะลุงและมโนราห์ว่าเป็นศิลปะที่สะท้อนภูมิปัญญาของคนใต้ในแถบประเทศไทยถึงบาทลี แสดงออกถึงความกล้าของภูตผีวิญญาณเจ้าป่าเจ้าเขา

หลักที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิพากษ์ในบทความนี้เป็นไปตามแนวคิดของพระพุทธทาส อินทปัญโญ (พุทธทาสภิกขุ, 2544: 18-58) ซึ่งได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องศิลปะไว้ว่า ศิลปะนั้นเป็นศิลปะแห่งชีวิต เป็นศิลปะเพื่อความเป็นคน เป็นศิลปะเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความงดงามทางกาย ทางวาจา และทางใจ เปรียบดังพระอรหันต์ที่เหมือนสวดยอดแห่งศิลป์ที่มีวิชา มีปัญญา สามารถจัดการกับความทุกข์ของตัวเองจนไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นอีกเลย ศิลปินต้องมีความละเอียดลึกซึ้งและลึกกลับ เพราะธรรมชาติของจิตนั้นต้องการบำเรอด้วยกามสุข มีความทะเยอทะยานอยาก ต้องการปรุงแต่งด้วยกิเลสตัณหาทั้งหลาย ด้วยเหตุนี้ศิลปะของโลกส่วนใหญ่จึงมุ่งไปในทางกามราคะ สร้างความเป็นตัวกู้อย่างมาก แต่ทว่าถ้าศิลปะถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยจิตใญ่อันบริสุทธิ์ที่ดำรงอยู่ด้วยธรรมะ ศิลปะชิ้นนั้นก็จะสามารถระงับความรู้สึกของศิลปินที่มักชอบยึดมั่นในตัวตนหรือตัวกู้อย่างได้ เข้าถึงความเป็นศิลปะที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง

ทศนวิจารณ์

ผู้วิจารณ์ได้ศึกษางานเขียนหนังสือเรื่อง “อันเนื่องกับทางไท” โดยเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้มีจุดประสงค์มุ่งเน้นไปในเรื่องของวิพากษ์วิจารณ์แนวความคิด คติความเชื่อของคนสมัยอดีตทั้งทางตะวันตกและทางตะวันออก โดยรากฐานแนวคิดทางตะวันตกนั้นจะได้รับอิทธิพลจากนักปรัชญา นักคิด นักเขียน และศิลปินต่าง ๆ ซึ่งมีคติความเชื่อเรื่องการควบคุมธรรมชาติหรือการเอาชนะธรรมชาติ สร้างบ้านเมืองให้ใหญ่โตเพื่อต้องการรวมศูนย์กลางของอำนาจไว้ภายใต้กำแพงเมืองที่ตนสร้างขึ้นมา สร้างงานศิลปะออกมาให้ยิ่งใหญ่อลังการเพื่อแสดงความมีรสนิยมหรือมีอารยธรรม เป็นความเชื่อที่ว่าสิ่งเหล่านี้จะพาตัวเองไปอยู่จุดที่สูงสุดของมนุษย์แล้วเรียกตนเองว่าเป็นพวกที่มีอารยธรรม ส่วนทางตะวันออกนั้นส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลแนวคิดจากนักพรต นักบวช ในศาสนาหรือลัทธิความเชื่อทางจิตวิญญาณต่าง ๆ มีรากฐานแนวคิดจากปาโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่าง ชาวตะวันออกเชื่อว่าการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับทุกสรรพสิ่งจะสามารถเข้าถึงความจริงอันประเสริฐได้ การสร้างงานศิลปะต้องควบคู่ไปกับการประพฤติปฏิบัติตนด้วยการภาวนาเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะแล้วถ่ายทอดออกมาด้วยจิตวิญญาณอันบริสุทธิ์

ทั้งนี้ในภาพรวมของหนังสือได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศิลปะตะวันออกที่มีมาในอดีต อธิบายให้เห็นถึงความจริงด้วยทัศนะคติที่เปิดกว้าง โดยมีจุดประสงค์มุ่งเน้นให้ศิลปินมีความภาคภูมิใจในแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานของแต่ละคน ไม่ว่าจะมีพื้นฐานแนวความคิด คติความเชื่อวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือเรียกว่า ความเป็นไท สร้างความภาคภูมิใจในผลงานทางศิลปะให้ก่อเกิดความงดงามในอารยธรรมที่เป็นอิสระจากการถูกครอบงำด้วยทฤษฎีศิลปะตะวันตก ทั้งสองฝั่งฝากไม่ได้มี

ใครด้อยไปกว่ากัน หากเป็นแค่เพียงความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และความหลากหลายทางศิลปะนั่นเอง

นอกจากนี้ในหนังสือ “อันเนื่องกับทางไท” ยังมีการรวบรวมบทความที่เกี่ยวกับทัศนะวิจารณ์ทางศิลปะ มีแง่คิดแง่มุมซึ่งมองแตกต่างจากคนทั่วไปโดยถูกนำเสนอออกมาในรูปแบบวิชาการเชิงเปรียบเทียบศิลปะตะวันออก-ศิลปะตะวันตก ใช้แนวคิดเชิงปรัชญา ศาสนากับศิลปะ และประวัติศาสตร์ศิลป์ ซึ่งผู้เขียนนำมาวิพากษ์วิจารณ์ให้เห็นถึงความสำคัญของงานศิลปะที่เป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณของนายช่างหรือศิลปินผู้สร้าง งานศิลปะในอดีตเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่มีสมาธิภาวนาในการรังสรรค์ผลงานให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ส่วนเนื้อหาเรื่องในหนังสือเรื่อง “สัมภารบารมี” เป็นการแสดงให้เห็นถึงทัศนะคติ แนวคิด ความเชื่อของคนโบราณที่มีความผูกพันกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสัตว์ และมนุษย์กับต้นไม้ มีเนื้อหาต้องการสะท้อนให้เห็นถึงมิติที่ลุ่มลึกในความเชื่อเรื่องสัมภารบารมี คนเหล่านี้เชื่อว่าหลักธรรมนี้สามารถทำให้มนุษย์มีเมตตาต่อกันเกิดสันติภาพทั้งในหมู่มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับธรรมชาติทั้งหลายสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

การใช้ภาษาในหนังสือเรื่อง “อันเนื่องกับทางไท” ส่วนใหญ่เป็นคำศัพท์ที่ใช้กันในทางศิลปะโดยในเนื้อหาจะมีบางคำที่อ้างอิงเป็นภาษาอังกฤษให้ด้วย เหตุเพราะบางคำถ้าใช้เป็นภาษาอังกฤษจะเข้าใจได้ง่ายกว่าภาษาไทย ส่วนในเนื้อหาทางธรรมผู้เขียนจะใช้เป็นภาษาบาลีในการสื่อความหมาย ซึ่งภาษาบาลีเป็นภาษาที่เก่าแก่และมีความหมายในทางธรรมที่ลึกซึ้ง เป็นการใช้คำที่สละสลวย ทำให้ผู้อ่านได้เกิดองค์ความรู้เข้าใจในความหมายของภาษาบาลีอีกด้วย

โดยผู้วิจารณ์สนใจที่จะวิพากษ์เรื่อง ศิลปะตะวันตก-ศิลปะตะวันออก ในประเด็นแนวคิดเรื่องศิลปะเพื่อความเป็นคน ศิลปะเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความงามทางกาย ทางวาจา และทางใจ ซึ่งเป็นแนวคิดของท่านพระพุทธทาส อินทปัญโญ โดยเนื้อเรื่องที่จะนำมาวิจารณ์มีอยู่ 2 ประเด็นหลัก คือ 1) แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วยกับผู้เขียนในเรื่องศิลปะตะวันตก-ศิลปะตะวันออก และ 2) แนวคิดที่ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยในเรื่องตะวันตกโดยมีข้อสรุปการวิจารณ์ดังนี้

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์มีความเห็นสอดคล้องกับผู้เขียนมีอยู่ ๒ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ศิลปะตะวันตก เรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างงานศิลปะของชาวตะวันตก (เขมานันทะ, 2554: 88) ที่มีความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถฝึกคนธรรมดาให้เป็นศิลปินได้ โดยที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพรสวรรค์แต่อย่างใด ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องของการบังคับฝึกฝนตนเองล้วน ๆ ตั้งแต่เยาว์วัย เมื่อมนุษย์ผู้ใดที่ต้องการเป็นศิลปินมนุษย์ผู้นั้นต้องฝึกฝนฝีมือของตนอย่างหนัก เรียนรู้ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานหลักการของการสร้างงานศิลปะ บังคับตนเองให้มีระเบียบวินัยในทุกวัน ต้องข่มจิตข่มใจไม่ยุ่งกับเรื่องอื่นนอกเหนือจากการฝึกฝนฝีมือทางด้านศิลปะแขนงที่ตนสนใจ ต้องเคี่ยวเข็ญตนเองอย่างหนักหน่วงแบบไม่ย่อท้อถึงจะประสบความสำเร็จเป็นศิลปินที่ยิ่งใหญ่ได้ ซึ่งแนวคิดนี้ตรงกับหลักการที่นำมาวิเคราะห์ของท่านพระพุทธทาสที่กล่าวไว้ว่า ศิลปะนั้นเป็นศิลปะ

แห่งชีวิต เป็นศิลปะเพื่อการพัฒนาความเป็นคน สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของ ผู้ใดที่ฝึกตนดีแล้วมนุษย์ผู้นั้นจะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์และที่ประเสริฐที่สุด เพราะมนุษย์ไม่ควรพึงพาการสวดอ้อนวอนร้องขอต่อสิ่งใดใด แต่มนุษย์ทุกคนควรมีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเราสามารถทำได้ แล้วบังคับตัวเองให้มีระเบียบวินัยฝึกฝนตนเอง เมื่อทำได้แล้วมนุษย์ทุกคนก็จักประสบความสำเร็จได้ใน ทุก ๆ เรื่องนั่นเอง

ประเด็นที่ 2 ศิลปะตะวันออก เรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างงานศิลปะของชาวตะวันตก (เขมานันทะ, 2554: 109-110) ที่มีคติความเชื่อว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นเส้นทางของมรรควิถีสะท้อนความเชื่อความศรัทธาของศิลปินผู้สร้างออกมาจากจิตใจ ถึงแม้ว่าชาวตะวันตกจะไม่มีความรู้เรื่องทฤษฎีเหมือนชาวตะวันตก แต่เขารู้ว่าอะไรดีงามพอที่จะทำให้ผู้ที่พบเห็นงานศิลปะเกิดความซาบซึ้งใจ นายช่างหรือศิลปินเหล่านี้ล้วนมีประสบการณ์และทักษะเทคนิคที่สูงมาก นายช่างหรือศิลปินผู้สร้างในสมัยอดีตจะไม่ทำการลอกเลียนแบบกันเหมือนสมัยนี้ ทุกคนต่างมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ผลงานที่ออกมาจึงสามารถแบ่งได้ชัดเจนว่าเป็นของสกุลช่างใด และผลงานศิลปะนั้นถูกสร้างขึ้นในยุคสมัยใดได้อย่างชัดเจน ศิลปินในสมัยอดีตมีสมาธิและวิปัสสนาที่สูงมาก เพราะการสร้างพระพุทธรูปขึ้นมานั้นองค์จะต้องใช้ร่างกาย จิตใจ ด้วยอารมณ์ที่ถูกต้องและดีงาม ซึ่งการฝึกสมาธิและวิปัสสนานี้สามารถถ่ายทอดพลังจินตนาการได้อย่างมาก โดยสอดคล้องกับหลักการของท่านพุทธทาสที่ว่า ศิลปะต้องเป็นไปในชีวิตด้วยความงดงามทางกาย ทางวาจา และทางใจถึงจะเป็นสุดยอดแห่งศิลปิน สิ่งสำคัญในตัวศิลปินต้องมีวิชาและปัญญาให้เกิดขึ้นมาเป็นความงามในตัวของศิลปินเอง ตลอดจนผลงานศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์ออกมาด้วย

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นต่าง

แนวคิดที่ผู้วิจารณ์มีความเห็นต่างกับผู้เขียนมีอยู่ประเด็นเดียวสรุปได้ ดังนี้

เรื่องศิลปะตะวันตก ผู้เขียนกล่าวว่าในพิพิธภัณฑ์วาทิกันมิวเซียมประวัติศาสตร์ยุค Classic และจิตรกรรมยุค Neo-Classic เมื่ออยู่รวมกันแล้วดูน่าเบื่อ มันดูจืดจาง (เขมานันทะ, 2554: 89) ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจารณ์มีความเห็นแย้งว่า หากว่าใครยังไม่เคยได้ไปยังพิพิธภัณฑ์วาทิกันมิวเซียมแห่งนี้ก็อาจจะมึนงงที่เห็นคล้ายตามไปกับผู้เขียนได้ เพราะไม่ได้เห็นงานศิลปะเหล่านั้นด้วยตาของตนเองทำให้มีอาการตัดสินด้วยความคิดตามทัศนะของตนได้ จึงทำให้ผู้ที่ฟังต้องจำใจเชื่อผู้เขียนไปโดยปริยาย แต่ทว่าเนื่องจากผู้วิจารณ์ได้มีโอกาสเดินทางเข้าไปชมงานศิลปะที่พิพิธภัณฑ์วาทิกันมิวเซียมแห่งนี้แล้ว ผู้วิจารณ์จึงมีความเห็นแย้งขึ้นมว่างานศิลปะในพิพิธภัณฑ์วาทิกันมิวเซียมทั้งหมดนั้นไม่ได้ดูแล้วรู้สึกน่าเบื่อหรือดูแล้วรู้สึกเกิดความอึดอัดตามที่ผู้เขียนกล่าวไว้แต่อย่างใด หากเป็นเพียงแค่การมองของผู้เขียนด้วยความอคติมากเกินไป เมื่อผู้วิจารณ์ได้ไปเห็นกับตาตัวเองจึงจำได้ถึงความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ในช่วงขณะนั้นได้เป็นอย่างดี ขณะที่เฝ้ามองดูงานศิลปะเหล่านั้นด้วยความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ศิลปะและประวัติของศิลปินผู้สร้างแล้ว ยิ่งทำให้รับรู้ได้ถึงความยิ่งใหญ่ลึกลับของเหล่าศิลปินชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก สามารถจินตนาการได้ถึงกระบวนการฝึกฝนตนเองของเหล่าศิลปินทั้งหลาย ที่ต้องถูกฝึกฝนเคี่ยวกรำมาเป็นอย่างดีจนกระทั่งได้มีฝีมือที่สุดยอดขนาดนี้

การที่ผู้วิจารณ์เห็นต่างมีแนวคิดสอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาสว่า ศิลปะนั้นเป็นศิลปะแห่งชีวิต เพราะเหล่าศิลปินพวกนี้ต้องอุทิศตนทั้งชีวิตตั้งแต่วัยเด็กเพื่อฝึกฝนตนเองตลอดจนเติบโตมาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจนตราบสันลมหายใจ แต่ผลงานศิลปะเหล่านี้ยังคงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ให้เราเรียนรู้ทั้งและเป็นแบบอย่างให้กับศิลปินได้มากมาย

องค์ความรู้ที่ได้จากหนังสืออันเนื่องกับทางไทเล่มนี้พบว่า มนุษย์สามารถฝึกคนธรรมดาให้เป็นศิลปินได้ โดยการเรียนรู้ทฤษฎีอันเป็นพื้นฐานของการสร้างงานศิลปะ หมั่นฝึกฝนบังคับตนเองให้มีระเบียบวินัยในการฝึกฝนตนเอง ไม่ย่อท้อ ไม่ควรพึ่งพาการอ่อนวอนร้องขอต่อสิ่งใด ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองว่าเราสามารถทำได้ ผู้ใดที่ฝึกตนดีแล้วจะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ประเสริฐที่สุด มีคุณค่าในตนเอง และสามารถสร้างประโยชน์แก่สังคมได้อีกด้วย

ผลกระทบต่อความไม่เข้าใจหรือไม่มั่งคั่งความรู้ในทางศิลปะที่มากพอ จึงสมควรตัดสินใจงานศิลปะตามทัศนะของตน ศิลปินหรือผู้ที่สนใจควรดูงานศิลปะด้วยความรู้ความเข้าใจในเรื่องประวัติศาสตร์ศิลปะและประวัติของศิลปินด้วย เมื่อเห็นผลงานของศิลปินจึงจะสามารถจินตนาการได้ถึง การฝึกฝนจนสามารถสร้างสรรค์ผลงานออกมาได้ดีขนาดนี้ เพราะศิลปะนั้นเปรียบเสมือนชีวิตเหล่าศิลปินจึงต้องอุทิศทั้งชีวิตเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะให้ออกมาดีที่สุดในที่สุด จึงทำให้ผลงานศิลปะเหล่านี้ยังทรงคุณค่าอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ เป็นแบบอย่างให้ศิลปินรุ่นใหม่นำมาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้ไปสู่จุดที่ประสบความสำเร็จได้

สรุป

ความสำคัญของศิลปะตะวันตก-ตะวันออกที่มีมาในอดีต มิได้มีใครเด่นกว่าหรือด้อยไปกว่ากัน หากมองด้วยทัศนคติที่เปิดกว้างเราจะเห็นถึงความสำคัญของศิลปะที่ปรากฏในแต่ละอารยธรรม ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทำให้ผลงานศิลปะย่อมมีความแตกต่างกันเป็นธรรมดา แต่เมื่อมองให้ลึกลงไปถึงจิตวิญญาณของผู้สร้างสรรค์งานขึ้นมาในอดีตไม่ว่าจะเป็นตะวันตก-ตะวันออกศึกษาถึงแนวคิดที่มาของคติการสร้างสรรคงานศิลปะของศิลปินเหล่านั้นว่ามีความเชื่อ ความศรัทธาเพื่อที่จะสร้างสรรค์งานศิลปะอย่างไร เราอาจจะค้นพบอะไรบางอย่างแล้วนำมาปรับใช้กับการสร้างสรรค์งานศิลปะของตกก็ได้ ฉะนั้นแล้วเราสามารถนำสิ่งที่ดีของแต่ละวัฒนธรรมมาผสมผสานกันได้ ทั้งในเรื่องของแนวคิด เรื่องของเทคนิควิธีการตลอดจนการใช้ชีวิตของศิลปินที่เป็นแบบอย่างที่ดีทั้งทางตะวันตก-ตะวันออก งานศิลปะอาจเกิดขึ้นใหม่ในรูปแบบที่มีความพิเศษกว่าที่ผ่านมาก็เป็นไปได้ แต่สิ่งสำคัญที่สุดคือระเบียบวินัย การฝึกฝนตนของศิลปินผู้สร้างสรรค์เองที่ต้องจริงจังสามารถอุทิศทั้งชีวิตเพื่อสร้างสรรค์งานศิลปะด้วยความเชื่อความศรัทธาของตน ให้ออกมาปรากฏเป็นรูปธรรมเป็นที่ประจักษ์ให้แก่อารยธรรมในยุคสมัยของตน

ประเด็นการสร้างสรรคงานศิลปะจึงเป็นเส้นทางของมรรควิถิ เป็นจริยธรรม อยู่ภายใต้ความรู้แจ้ง งานศิลปะที่ดีควรสะท้อนความเชื่อความศรัทธาของศิลปินซึ่งต้องออกมาจากจิตใจ ศิลปินในอดีตรู้ว่าอะไรดีงาม สิ่งไหนเหมาะสมที่จะทำให้อุบัติพบเห็นผลงานศิลปะขึ้นนั้นเกิดความซาบซึ้งใจ แต่สิ่งสำคัญที่สุดของศิลปินผู้สร้างในอดีตจะไม่มี การลอกเลียนแบบกัน ให้เกียรติความคิดสร้างสรรค์ของความหลากหลายในแต่ละวัฒนธรรม จึงทำให้งานศิลปะในอดีตนั้นมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะสามารถแยกยุคได้อย่างชัดเจน โดยพื้นฐานศิลปินในสมัยอดีตมีสมาธิและวิปัสสนาที่

สูง สามารถถ่ายทอดพลังการจินตนาการสร้างสรรค์ได้อย่างละเอียดละออ และสิ่งสำคัญศิลปินต้องใช้ชีวิตด้วยความงดงามทางกาย ทางวาจา และทางใจในเส้นทางการสร้างสรรค์งานศิลปะอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

เขมานันทะ. (2554). *อันเนื่องกับทางไท*. [พิมพ์ครั้งที่ 2]. กรุงเทพมหานคร: วิถีธรรม.

พุทธทาสภิกขุ. (2544). *ศิลปะและสุนทรียภาพทางจิตวิญญาณ*. [กวีวงศ์: รวบรวม]. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

